

“ראש ראשי חדשים”

מאת עזרא פליישר

מן המפורסמות היא שימי ראשי חדשים חשובים היו בעיני בני ארץ ישראל הקדומים כמיני חגים, וכמה ציונים ציינו בהם כיוצא במועדים ממש¹. גם בפיוטי ארץ ישראל הקדומים מצאנו עקבותיה של זיקה זו, ויש בידינו כמה וכמה סדרות פיוט, יוצרות, קרובות ופיוטי ברכת המזון, שנתחדו על ידי מחבריהם להיאמר בימי ראשי חדשים². גם ההלכה והמנהג הארץ-ישראליים קבעו לימים הללו נימוסים של יחוד, כגון ביטול מלאכה וכגון סעודה מיוחדת³. שלא היו נהוגים כיוצא בהם בבבל ובשאר תפוצות ישראל. חיבה זו שנודעה לימי ראשי חדשים מאת בני ארץ ישראל הקדומים—בניגוד לזיקתם של בני הגלויות לימים אלה—נבעה מן הסתם מן הפריבילגיה שהוכרה לארץ ישראל מימי קדם לקבוע מועד קידושם של חדשים ושל שנים, זכות שלא ניתנה מעולם כיוצא בה לבני התפוצות. קידושי החדשים נעשו בארץ ישראל, גם לאחר שהתחילו מקדשים על פי החשבון ולא על פי הראייה, בעסק גדול ובפומבי⁴ והתרפקותם של דורות מאוחרים על זכותיית ארץ-ישראלית זו גרמה בדרך הטבע לטיפוחם האוהד והמועדף של מנהגות הימים הללו ושל סדרי תפילותיהם.

המקורות המקובלים הנוגעים לעניין זה אינם מבלטים הבלטה מיוחדת את ראש חודש ניסן, אף על פי שראש חודש זה נזכר כראש-שנה לכמה דברים במקורות קדומים⁵. כל מקום שמצאנו בו הלכות, מנהגות או פיוטים של ראשי חדשים מצאנו לראש חודש ניסן בתוך שאר ראשי חדשים בלא שום ציון של יחוד כלל.

אבל מצאנו פיסקה סתומה במסכת סופרים⁶ שלפי פשוטה נראית מדגישה את ראש חודש

1. כגון שהיו נוהגים לומר “והשיאנו... את ברכת מועדיך” גם בראשי חדשים, כיוצא בימים טובים, השווה ירוש' ברכות פרק ט, דף יג ע"ד ופסיקתא רבתי א.א.

2. השווה א. מרמרשטיין בנספחות למאמרו “קידוש ירחים דרבי פינחס” בהצפה לחכמת ישראל כרך ו עמ' 47 ואילך. והשווה זולאי, ידיעות המכון לחקר השירה העברית כרך ה' עמ' קנז; א. מ. הברמן ידיעות המכון שם עמ' נט ואילך וש. וידר בגנזי קויפמאן כרך א עמ' 81. עשרות פיוטי ראש חודש צפונים עוד בגניזה.

3. עיין בעניין זה במאמרו של מרדכי מרגליות, מועדים וצומות בארץ ישראל ובבבל בתקופת הגאונים, שהופיע ב“ארשת” (תש"ד) עמ' ר ואילך ובמראי המקומות שם.

4. ראה לעניין זה מאמרו של ש. ספראי, המקומות לקידוש חדשים ולעיבור שנים בארץ ישראל לאחר החורבן, תרביץ לה, עמ' 27 ואילך. ועיין במסכת סופרים פרק יט הלכה ז, מהדורת היגר עמ' 329 ובמראי המקומות המצויינים שם. והשווה גם במאמר הנזכר של מ. מרגליות עמ' ריא, ובמאמרו של מרמרשטיין, קידוש ירחים דרבי פינחס, הצפה לחכמת ישראל כרך ה עמ' 234.

5. במשנת ראש השנה, א, א.

6. מהדורת מילר פרק יט הלכה ה, עמ' XXXVI ושם עמ' 226 ומהדורת היגר יט, ג עמ' 325 ושם במבוא עמ' 30.

ניסן כראש חודש מצויין על פני ראשי שאר החדשים, וזה לשון הפיסקה: בראש חודש ניסן צריך להזכיר ביום ר"ח הזה. וכבר הורה הגר"א בהגהותיו "ניסן נמחק", לפי שלא נשמע מעולם שראש חודש ניסן שונה משאר ראשי חדשים. כל שכן שאף בשאר ראשי חדשים אומרים בתפילה "ביום ר"ח הזה". כיוצא בהגר"א כסבור היה גם מילר במהדורות למסכת סופרים⁷ וכיוצא בהם גם חכמים שלאחר מיכן⁸, שתיבת "ניסן" שבתוך הטכסט נראתה בעיניהם מיותרת ובלתי מובנת מכל וכל.

עם גילויי הגניזה נתלבנו בסוגיה זו כמה וכמה סתומות וידיעותינו על מנהגות ראשי חדשים של בני ארץ ישראל נתרבו במידה ניכרת. בשנת 1921 הדפיס א. מרמרשטיין את פיוטי קידוש הירחים של הפייטן הקדום ר' פינחס⁹ ובתוספות למאמרו¹⁰ הדפיס כמה טכסטים רבי חשיבות שעניין כולם במנהגות ראשי חדשים של בני ארץ ישראל. בין שאר הקטעים הביא כאן גם נוסח של עמידת מוסף של ראש חודש מתוך כ"י אדלר סימן 2943,4, ושם מצאנו את ציון לשון הברכה הרביעית שלעמידה בזה הלשון: ברוך אתה יי מקדש ישראל וראשי חדשים. ופי ראס שהר ניסן יקול (=) ובראש חודש ניסן יאמר) ברוך אתה יי מקדש ישראל וראש ראשי חדשים.

על פי כתב יד זה חזר היגר במהדורת מסכת סופרים שלו ותיקן את נוסח הפיסקה הנ"ל ל"ובראש חדש ניסן צריך להזכיר ביום ראש ראשי חדשים הזה"¹¹.

אישור לנוסח זה בחתימת ברכת החודש בראש חודש ניסן מצאנו בכ"י נוסף מן הגניזה, הוא כ"י ט"ש K. 6/66. כתב היד הזה מכיל פיוטי קידוש ירחים (לא משל ר' פינחס) לחדשים ניסן ואייר, ונוסח הברכה המצויין בסוף הפיוט המכוון לחודש ניסן הוא בדיוק כנוסח שמצאנוהו בכ"י אדלר הנזכר לעיל: בר[וך מקדש ישראל] ורא[ש] [רא]שי[חדש] [ים].

למעלה מן השינויים הקלים הללו בנוסח הברכה מצאנו לראש חודש ניסן מובלט כיום טוב לכל דבר, בעל שם מיוחד, פיוטים מיוחדים ואף נוסח של קידוש מיוחד על הכוס, בכ"י ט"ש H 12/11 חלק א. כ"י זה, שמיקרופילם ממנו מצוי במכון לתצלומי כתבי יד עבריים שליד הספרייה הלאומית בירושלים הוא קטע מתוך סידור שרוב המנהגות

7. עמ' 226: "Das 'ניסן' ist ein Schreibfehler".

8. השווה דעתו של מרמרשטיין על נוסח ההלכה במסכת סופרים במאמרו Mitteilungen zur Geschichte und Literatur aus der Geniza ב-MGWJ כרך 69 (1925) עמ' 361: "Dieser Text spottet jedes vernünftigen Erklärungsversuchs", והשווה שם הצעת תיקון משלו. יש לציין שמלת "ניסן" אינה חסרה בכה"י של מסכת סופרים אלא מעותק אחד, הוא כ"י מינכן.

9. הצפה לחכמת ישראל כרך ה, עמ' 225 ואילך.

10. שם כרך ה, עמ' 47 ואילך.

11. השווה דברי היגר במסכת סופרים שלו עמ' 325, הערה לטור 8: "בכתב היד הגירסא 'בראש חודש הזה' והגהתי לפי הסברא". ועיי"ש.

הנרמזים בו מנהגות ארץ ישראל הם, אך הוא נועד לשמש בית כנסת שלגולה ומצויים בו גם קצת מנהגות חו"ל, כגון מנהגות שמחת תורה לפי סדרי הקריאה השנתיים ביום טוב שני של שמיני עצרת¹² וכגון פיוט שנקבעה אמירתו בפרשת יתרו משום עשרת הדיברות שבה (לפי החלוקה השנתית). כנגד זה מצאנו בו הוראות בעניין שבת וזאת הברכה לפי מנהג הקריאה התלת־שנתי והוראות שרומזות להפסקת קריאת הסדרים (התלת־שנתיים) בשבתות ארבע־הפרשיות. גם ההפטרות המצויינות לחגים השונים הפטרות של א"י הן על פי רוב, וכיוצא בזה נוסחאות התפילה המצויינים בסופי הפיוטים. כתב היד מביא לפי סדר לוח השנה הוראות תפילה ופיוטים לחגים ולשבתות המצויינות¹³ ובקטע שנשתמר מתוכו (6 דפים) מצויים בשתי חטיבות של ג—ג דפים רצופים סדרי הימים הבאים והלכותיהם: חטיבה א': פורים, פרשת פרה, פרשת החודש (עם הוראות מיוחדות בעניין הקריאה בתורה אם חלה פרשת החודש להיות בראש חודש ניסן) וראש חודש ניסן; וחטיבה ב': שמחת תורה של בני חו"ל, שבת וזאת הברכה לפי סדר הקריאה התלת־שנתי¹⁴, שבת וראש חודש, שבת פרשת יתרו וסדרי חנוכה.

כתב היד נראה ראוי לעיון ולעיבוד מפורטים והוא מיוחד במינו לא רק מבחינת המנהגים הנרמזים בו אלא גם מבחינת הפירוט המדוקדק שבו מתנסחים מנהגות אלה. מחבר הסידור לא הסתפק בהבאתם של סדרי התפילה, כמקובל, על ידי רמזות או לשון קצרה, אלא תיאר ופרש אותם בהרחבה וציין הן את שעתם, הן את מקומם והן את דרך ביצועם על ידי שליח הציבור או הקהל. עניין מיוחד יש בקטעי הפיוט המובאים בכתב היד ובמיוחד בפיוטי המעריב המרובים יחסית שכולם עשויים בדפוס אחיד שיש בו מן היחוד. גם המונחים הטכניים, הנזכרים בטכסטים כשהם משמשים, לעתים קרובות, שלא בהוראתם המקובלת, נראים מצריכים לימוד ועיון.

כמה וכמה פרטי מנהגים חשובים מצויינים בכתב היד הזה ואינם מענייננו כאן. הקטע

12. ברם השווה לעניין זה מה שנאמר על אנשי ארץ ישראל ואנשי בבל בקהיר במסעות ר' בנימין מטודילה מהד' אדלר עמ' סג, שאף על פי שאלה מסיימים את התורה בכל שנה ואלה מסיימים בשלוש שנים "יש ביניהם מנהג ותקנה להתחבר כולן ולהתפלל ביחד ביום שמחת תורה וביום מתן תורה".

13. בכתב היד גופו לא נכלל, כנראה, אלא פיוטים שלא הוכנסו למחזורים הקבועים שהיו נהוגים באותה קהילה. בדרך קבע מובאים בכה"ר רק מערביות ושבעות של ערבית. בשביל פיוטי תפילות הבוקר שולח כה"ר לקובצי פיוטים, כגון מה שמצאנו בהוראות לתפילת שחרית של פורים: "אליצור, באקאיל או בגיר אקאיל, ואללחש, ויעיד אלצלות בקרובה אעני במעמד אולה 'אמתך וחסדך אל תרחק' יטלב מן דיואן אלמעמדות, ר"ל: [ויאמר את] היוצר במאמרות (= בפיוטים) או בלא מאמרות. [ויאמר את] העמידה בלחש, ויחזור על התפילה באמירת קרובה היינו מעמד תחילתו 'אמתך וחסדך אל תרחק' המצוי בדיואן המעמדות. הקרובה לפורים המצויינת כאן היא של הקלירי.

14. את הקטע הזה הדפסתי במאמרי "שמחת תורה של בני ארץ ישראל" בסיני נט, עמ' רט ואילך.

הנוגע לעניינינו מצוי בסוף החטיבה הראשונה ואינו שלם לפנינו. דף נוסף מכתב היד בהמשכו מצאתי באוסף ט' 13 H 3/11, אלא שדף זה חסר את חלקו העליון ועדיין אף הוא אינו מעמיד את הקטע עד סופו. ונביא כאן את הטכסט כלשונו:

לילה ניסן ויסמא ראס אלהלאל אלכביר
(= ליל ניסן, וייקרא ראש החודש הגדול)

אלמזמור (= מזמורו של יום 15) יי מלך גאות לבש כול' יי מלך תגל הארץ
ישמחו איים רבים ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו כול' או מזמור
שירו ליי שיר חדש כי נפלאות עשה 15 *

אלמעריב

* בְּלִילֵי רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה אוֹת יִשׁוּעָה
בּוֹ בְּשָׁרֵינוּ טוֹבָה שְׁמוּעָה
גּוֹאֵל זְכוֹר בְּרִית וְשְׁבוּעָה
דּוֹד מַעְרִיב עָרֵב פִּי לָךְ יְיָ הִישׁוּעָה

ב[רוך] א[תה] יי המע[ריב] ער[בים] אהבת

5 בְּלִילֵי רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ יָרִים
וְתִיק עַת יַחִישׁ מִדֶּלֶג עַל הָהָרִים
זְכוֹר זְכוֹר בְּרִית הוֹרִים
חִיבַת אֶהְבְּתוּ יַעֲזִיר וְחֹסֵד הַנְּעוּרִים

ב[רוך] א[תה] יי אוהב שמע
ב[רוך] ש[ם] כ[בוד] מ[לכות] ל[עולם] ועד

15. הלכות התפילה של כל הימים המובאים בכתב היד פותחות לעולם במזמורי היום המיוחדים.
15.* מזמור זה מצויין במקום אחר בכה"י כמזמור של שבת וראש חודש ונראה שהוא מכון
כאן למקרה שר'ח חל להיות בשבת.

* הערות לפיוט המעריב. מערכת הפיוטים מיוסדת על הפסוק "החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה" בשמות יב, ב, אלא שתיבותיו מחולקות בראשי החטיבות בערבוביה מסויימת. בראש שתי החטיבות הראשונות הקדים הפייטן למלות המסגרת את התיבה "בלילי". טורי הפיוטים מעמידים, אחרי מלות הפתיחה הנטולות מפסוק המסגרת, סדר אלפביתי שנשתבש בכמה טורים. ה"זולת" הארמי נראה זר, והוא חתום בסופו "סהלאן", ועיין על כך להלן. המעריב עצמו אינו חתום. 6. ותיק — כינוי לקב"ה. עת יחיש — לכשיבוא. מדלג על ההרים — שיר השירים ב, ת. זולת — כך קרויים הפיוטים הבאים אחרי קריאת שמע ולפני פסוק "מי כמוך באלים וכו'" גם במערכות פיוטי הערבית בגניזה, כיצא ביוצרות, על שום שקטעי התפילות הקבועים שנאמרו בערבית אחרי קריאת שמע זהים היו, במנהגות א"י, עם אלה שנאמרו בערבית, אלא שמילת

זולת

10 בִּירְחָא קְדָמָא גְּלִי תוֹקְפִיה וְרוּמִיה
בְּנִיסָן פֶּרֶק עֲמִיה
אֱלֹהָא אֲדִירָא שְׁמִיה
דִּן מַצְרָאִי בְּשׁוֹלָטָן עֲמִיה

15 בִּירְחָא קְדָמָא הֵימָן קִיָּם אֲבָהֵתְהוֹן
וְאַפֶּק מִשְׁעֲבֻדָּא גְּלוּתְהוֹן
בִּירְחָא קְדָמָא זָכָן חֲפֵשׁ לְתוֹלְדוּתְהוֹן
חִירוֹת לְמַכְתָּב בִּיה שְׁמֵתְהוֹן

20 בִּירְחָא קְדָמָא טִיבוּתָא דְסַבָּא אִידְכֵּר
גְּלִדוּהִי שְׁזִיב וּדְכֵר
בִּירְחָא קְדָמָא כֶּבֶשׁ מַעֲיָקוּהִי נַעֲכֵר
לְבוֹכְרִיהָ קָנָא וְלֹא אִיתְמַכֵּר

בִּירְחָא קְדָמָא מָחֹן עֶשֶׂר מִתְנֹן
נְהָרִיהוֹן סְגוּ וְאַצְהִינֹן
בִּירְחָא קְדָמָא סְקוּ עוֹרְדֵּעִנִּיא וְאַעֲיָקִינוּן
עֲלִיהוֹן עֲלֵת קַמְלָתָא וְאַצְעֲרִיתִינוּן

25 בִּירְחָא קְדָמָא פֶּגֶר יְתֵהוֹן עֲרוּבָא
צַעֲרִיהוֹן בְּמוֹתָנָא רַבָּא
בִּירְחָא קְדָמָא קְצִירוֹן בְּשִׁיחָנָא וְנִיכָא
רַעֲיָעִי בְּרִדָּא פִּצְעִיעִי גּוּבָה

"ויציב" של שחרית הוחלפה בערבית בתיבת "ואמונה". 13. הימין — אימן, קיים. קיים אבהתהון — את ברית אבותיהם. 15. זכון — זכות. 16. חירות זכר — לכתוב את שמותם לחירות. 17. טיבותא הסבא — צדקתו של אברהם אבינו. 18. שזיב ודכר — עזר וזכר. 19. כבש מעיקוהי — הכניע את המצרים להם. 20. ולא איתמכר — אולי צ"ל: איתנכר. 21. מחן עשר — מכות עשר. מחנון — הכה אותם. והריתו מונה אותן. 22. סגו — גזדהמו מלשון חכל סג (תהלים נג, ד). ואצהינון — והצמיא אותם. 23. סקו — עלו. עורדעניא — צפרדעים. ואעיקינון — והציקו להם. 24. עליהון עלת — עליהם עלתה. קמלתא — צ"ל: קלמטא, ר"ל כינה. 25. פגר יתהון — המית אותם. 26. צעירהון — ציער אותם. במותנא רבא — בדבר גדול. 27. קצירון — החליש אותם, החליא אותם. בשיחנא — בשחין. וגיבא — חיבה זו מובאת בערוך על פי תרגום ירושלמי כמקבילה לתיבת "חרוץ" בויקרא כב, כב: "עורת או שבור או חרוץ או יבלת" (— דסמי, דתביר או דגביא או נסיס). וכך נמצא בכ"י ניאופיטי של תרגום ירושלמי (השוה ש. שפיער, היחסים שבין הערוך לתרגום ירושלמי, ניאופיטי 1, לשוננו לא, עמ' 197). 28. רעיעי ברדא — רצוצי ברד. פציעי גובה —

בִּירְחָא קְדָמָאָה שְׁכִינְתָּהּוֹן אִיתְאַפִּילַת בְּנִהוּרִיא

תְּבִרְיִנוֹן בְּמַחַת בּוֹכְרִיא 30

בִּירְחָא קְדָמָאָה סְהֵרָא אֶסְהֵר לְאֲדִירִיא

נְסַק וְאִתְמַלֵּל עִם תְּרִי גִבִּיא

גוף

חֲדָשִׁים טּוֹכְסוּ עַל מוֹלֵד לְכֹנָה

יִידַע חֲשׁוֹבֹנָם לְמַקְוֶטֶרֶת מוֹר וּלְבוֹנָה

כְּהוּצִיא אֲבוּתִינוּ מִפֶּרֶךְ לְבִינָה 35

כֵּן יוֹצִיאֵנוּ וְכַעַל יָם נְשׁוֹרְרוּ בְּשִׁשׁוֹן וְרִנָּה

ביגלה

רֵאשׁוֹן מוֹבְחָר מִחֲדָשִׁים

נוֹדַע בְּמַקְהֵלוֹת צֶאֱן קֶדְשִׁים

סְגָלִים יִהְיוּ בּוֹ קְדוּשִׁים

נֶצַח כְּעוֹלָלִים וְיוֹנָקִים לְמִלְכָּם מְקַדִּישִׁים 40

זה צור יש[ענו]

הוא לָכֶם פְּדוּת מַעוֹלָם

צִמַּח יִחִישׁ אֱלֹהֵי עוֹלָם

קוֹלְכֶם יִשְׁמַע כְּאֲבוּתֵיכֶם אֲשֶׁר מִמְּצָרִים הֲצִילָם

בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ הוּא גָאֵלָם

בל[רוך] א[תה] יי גאלי ישראל

לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה שְׁנִים עָשָׂר 45

שְׁמַתָּה גִיסָן נְגִיד וְשָׂר

שׁוֹבְבִינוּ לְמַקְדָּשֵׁינוּ נוֹתֵן לָהֶם לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר

וּפְרוֹס סוֹפֵת שְׁלוֹמָה עָלֵינוּ וּבְשׁוֹרוֹת טוֹבוֹת בּוֹ גְבוּשָׁר

פצועי ארבה. 29. שכינתהון — ביתם, מקום שכינתם. איתאפילת — קדר. בנהוריא — ביום. 30. תברינון — שבר אותם. 31. סהרא — נוגה אור. לאדיריא — כינוי לכנסת ישראל. 32. תרי גבייא — משה ואהרן. גוף — בכה' מצויינת כך החזרה מן הזולת אל המסגרת התבניתית של מערכת המעריב. בדרך כלל מצויינים כך בכה' של הגניזה פרקי הפיוט הגדולים המשולבים בשבעות, והמכוונים כנגד הברכה הרביעית שלעמידה. 33. חדשים טוכסו — סודרו. למקוטר מור ולבונה — לכנסת ישראל (שיר השירים ג, ו). 35. כהוציא — כשם שהוציא. 37. ראשון — החדש הראשון. 42. צמח — את המלך המשיח. 43. כאבותיכם — כמו את קול אבותיכם. 47. שובבינו — גראה שצ'ל: תשובבנו, להשלמת הא'ב.

השכיבנו עלי מה קלת לילה אלפור וקדיש ואללחש וקדיש (=השכיבנו כדרך שאמרתי בליל פורים¹⁶ וקדיש, ותפילת העמידה בלחש, וקדיש). תרתיב אלקידוש, סבת כאן או חול. אן כאן סבת פיקול בעד אללחש ויכלו וברכה שלשבת וקדיש ויטלע אללחש יקדס. ואן כאן לילה אלאחד לא יקול רחום ואדא פרק אלקדיש אלדי בעד סדר יומו יטלע אללחש מכאן אלהבדלה. ואן כאן פי איאם אלגמעה פבעד אלקדיש אלאכיר, כמא קלנא. ואדא טלע אללחש, אן כאן סבת יבתי באלאקויל ללסבת אולא, ואן כאן לילה אלאחד יבתי בהבדלות ואן כאן איאם אלגמעה יבתדא : (= סדר הקידוש, בין שתהיה שבת ובין שיהיה חול. אם תהיה שבת, הרי יאמר אחרי התפלה בלחש ויכלו וברכה של שבת¹⁷ וקדיש. ויעלה לבמה¹⁸ לקדש. ואם יהיה ליל יום ראשון¹⁹ אל יאמר [הוא] רחום²⁰. ולכשיגמור את הקדיש שלאחר סדר יומו²¹ יעלה לבמה [לקדש] במקום ההבדלה. ואם יהיה בימות החול, הרי אחרי הקדיש האחרון כמו שאמרנו. וכשיעלה לבמה, אם תהיה שבת — יתחיל באמירות של שבת קודם, ואם יהיה ליל יום ראשון יתחיל בהבדלות²² ואם יהיה בימי חול יתחיל :)

— — — | — — — | — — — | | — — — | — — — | — — —

* מְרוּמָם עַל תְּהִלּוֹת עִם קְדוּשִׁים / וּמַהֲלֵל לְחַפְצֵיהֶם דְּרוּשִׁים
שְׁמוֹ לְעֵד אֶהְיֶה וְאֶרְוִמָם / בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וְרֹאשׁוֹן לְחֻדְשִׁים
הַכִּי הַפְּלִיא פְּלִאִיו בּוֹ לְעִמּוֹ / וּבּוֹ עָלוּ פְּדִיִּים וְחַמּוּשִׁים
חֲסִין יְהִי עֲשֹׂרוֹ עֶשְׂרֵת עֲטָרוֹת / וְרֹאשׁוֹן בּוֹ נִתְּנוּ שֵׁר חֲמִשִּׁים

16. ר"ל לפי נוסח ימות החול.

17. הכוונה לתפילת "מגן אבות" ולברכת "מקדש השבת" שבסופו.

18. הוראתה של המלה "אנבול" = במה, נתלבנה על ידי ש.ד. גויטיין במאמרו "אנבול — בימה של בית כנסת" שנדפס בקובץ "ארץ ישראל" כרך ששי עמ' 162. היא עוד מופיעה בכ"י כמה פעמים בהקשרים שונים.

19. ר"ל : מוצאי שבת.

20. מכאן שאילו לא מוצאי שבת — אומרים והוא רחום בליל ראש חודש ניסן. לפי מנהג זה לא אמרו אפוא והוא רחום לפני תפילת מעריב של מוצאי שבתות. וראה בנידון זה בסידור רב סעדיה עמ' כה כנגד עמ' מא ושם הערה לטור 7. והשווה גם בסדר רב עמרם גאון דפוס ווארשא תרכ"ה דף לא, א.

21. כלומר : אחרי ואתה קדוש וכו' וקרא זה אל זה. השווה בסדר רב עמרם דף לא, א : ואומר ואתה קדוש וקרא זה אל זה. ואומר כולי סדרא וכו'.

22. בכ"י כתוב : בהדלות — והוא ט"ס.

* הפיוט שקול במשקל המרובה וחתום "משה חזק" (גם : חליף ? או : חלפון ?) 1. לחפציהם — על פי תהלים קיא, ב. 4—5. עשר עטרות — על פי מה שאמרו חז"ל במסכת שבת פו, ב : אותו

5 זָבֹול מִשְׁכָּן אֲנִי הוֹקֵם בְּרֹאשׁוֹ / וְכֹה הוֹחֵל לְהַקְרִיב שִׁי וְאֲשִׁים
קָהֵל עָמוֹ לִצִּיּוֹ בֹה כְּעֶלְיוֹ / שְׁלִישִׁית בֹּה יֵהוּ עוֹלָיִם וְחָשִׁים
חֲסִדִּיהָ לְכֹן יוֹדוֹ פְּגָרִים / וְאֵת שְׁמָהּ תַּהֲלִיל כָּל נַפְשִׁים
תָּם יִקוֹל (אֲחֵר כֹּךְ יֹאמֵר) לְ[חֵן] אֵב הַמּוֹן בְּכֹל נִתְבָּרָךְ

אֱלִיסוֹן, מֵה מְשַׁבַּח הַדִּין יִרְחֵא
דְּבִיה אֵיתְּפָרְקוּ אֲבָהוֹן וּבְנֵין
10 בְּפִלְגוּת לִילָה אֵיתְּגַלִּי קִירִיס
וּיְמִינִיה פְּשׁוּטָה עַל יִשְׂרָאֵל
גִּיבְרִי דְמִצְרָאִי אֵיתְּעַבְדוּ לְשִׁמָּא
חֲוֹלָף דְּשַׁעֲבִידוּ יֵת עֲמָא —

עד כאן הטכסט בכ"י ט"ז H 12/11 חלק א'. הדף שנתגלגל לסימן 13H 3/11 באוסף
ט"ש חסר, כפי שצויין, את חלקו העליון ואי אפשר לדעת אם הוא המשכו הישר של
הדף שתוכנו הובא בזה או שמא אין הוא אלא המשך הדף שלאחריו. לפי מספר השורות
הממוצע שבדפי כה"י, חסרות מן הדף שלנו כ־13 שורות, ואפשר שהן הכילו את השלמת
הפיוט הארמי שהבאנו כאן תחילתו. ברם יותר נראה לשער שחסר לנו דף אמצעי, שהרי
הדף המצוי בידינו כאן מביא בראשו סימונו של פיוט, וקשה לשער גם את תחילתו של זה
באותם י"ג טורים שכבר שיערנו בהם שהכילו אף את סוף הפיוט שבכ"י H 12/11:

[ע"א] • ירח בתרא... רבותא ומלכותא
וא... נהור סגיא
ואנא ירחא קדמאה שלם קיצא
... על יד משה ואהרן

5 תם ילחן

מְלִילוֹ עִם כָּל כְּנִישְׁתָּא [דִּישְׁרָאֵל לְמִימָר] בְּעֶשְׂרֵה לִירְחָא הַדִּין וְיִסְבּוֹן לְהֵן גִּבְרִי אֲמָר לְבִית
[אַבְרָא] אִימָרָא לְבִיתָא

כָּל כְּנִישְׁתָּא דִּישְׁרָאֵל
10 מְלִילוֹ עִם אֲבָהוֹן

היום (שהוקם המקדש, ר"ל ראש חודש ניסן) נטל י' עטרות: ראשון למעשה בראשית וכו' ראשון
לעבודה וכו'. שר חמישים— גדול (השווה ישעיה ג, ג). 6. לציין— נראה ט"ס במקום: לציון.
7. פגרים— גופים, כנגד "כל נפשים" שבסוגר. הפיוט "אב המון בכל נתברך" המצוין כלחן
נדפס על ידי דוידסון בגנוזי שכטר עמ' 196. 8. אליסון— מלת פתיחה יוונית, "רחם עלינו", ואולי
כאן במשמעות: הרחום, ככינוי לקב"ה. 10. קיריס— מלך, מן היוונית. 12. גיבורים— לשמא—
לשממה, לשמה.

* הערות לטכסט שבכ"י H 3/11. 1—4. שיירי טורים שמכילים סופו של פיוט. 5. תם ילחן—
אחר כך ישיר. 6. מלילו וכו'— נוסח תרגום אוגקלוס של שמות כב, ג. 10. מלילו עם אבהן ...—

כָּל כְּנִישָׁתָא דְיִשְׂרָאֵל
מְלִילוּ גִיבְרִיא וְדַחְלִיא
כָּל כְּנִישָׁתָא דְיִשְׂרָאֵל
מְלִילוּ עִם [כְּהֵן] נִיָּא וְלִי[א]
כָּל כְּנִישָׁתָא דְיִשְׂרָאֵל 15

דַּהֲכִין כְּתִיב וּמְפֹרֶשׁ

וְאָמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּאַרְעָה דְּמַצְרַיִם יִרְחָא הָדִין רִישׁ יִרְחֵיא קִדְמָאי הוּא לְכוּן לִירְחֵי שְׁתָּא
מְלִילוּ עִם כָּל כְּנִישָׁתָא כּוּל'

קול ל[חן] גדלו אהיה

20 יְשׁוּרוּן בִּירְאָת צוּר תִּהְיָ חֲבִיב
שְׁמוֹר אֶת חֲדָשׁ הָאָבִיב

לְחֻדְשֵׁי שָׁנִים עֶשֶׂר
נִיֶּסֶן נִגִּיד וְשֶׁר
וּבּו בְּרָכָה נִבְּוֶשֶׁר
לְמוֹעֵד חֲדָשׁ הָאָבִיב 25 פו

וְנִיֶּסֶן לְשֵׁם נִיֶּסִים
נִקְבַּע לְעֻמּוּסִים
וּבְכוּרִים יִהְיוּ עוֹשִׂים
לְפָנֵי יְיָ אָבִיב פו

30 יוֹם קָרְבָן חֲדָשׁ תַּעֲלֵ
כְּמֹאמַר אֵל עַל

יש להשלים כנראה: ובנין, השווה בחטיבה הקודמת טור 9. 12. גיבריא ודחליא — גיבורים ויראי ה'
17. ואמר ה' וכו' — נוסח ת'א של שמות יב, א—ב. ואהרן — בנוסח ת'א שלנו: ולאחר. בארעה —
הכתיב בת'א שלנו בארעא. דמצרים — בת'א אחרי מלה זו: למימר. ירחא הדין — יש להוסיף:
להון. ריש ירחיא — נוסח ת'א שלנו: ירחין. 19. קול — אמור. גדלו אהיה — רומז כנראה לפיוטו
של ר' יהודה הלוי שנדפס על ידי בראדי בדיואן ח'ד עמ' 192 ושתחילתו כך. אם השערה זו
נכונה נמצא שכה' נכתב לכל המוקדם במחצית השנייה של המאה ה'ב. 21. שמור וכו' — דברים
טז, א. 25. למועד וכו' — שמות כג, טו ועוד. 26. לשם — במקום: על שם. 27. לעמוסים — לכנסת
ישראל. 28. ובכורים וכו' — על פי ויקרא ב, יד: ואם תקריב מנחת בכורים לה' אביב וכו' והשווה
בספרא ובמנחות פא, ב; פב, א, שהכוונה לעומר המובא בפסח. 31. אל על — כאמר הקב"ה שהוא
אל עליון. ואפשר לפרש תיבת "כמאמר" כאמירה מוסגרת. ו"אל (א' סגולה) על" קשור ל"תעל".

וְהָרַק הַפֶּתֶן דָּמוּ עַל

הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב

שְׁמֹר סו

שלם ל[חזן] מטב בשורות 35

[[ע"ב]] הו[דו] []
[גסן] []
[א] לי מקדש ה[שבת] [ת]

הודו ומרשות ובזרא פרי הגסן ועצי בשמים
40 [ובזרא מאורי האש אלי בין קדש לחול תלם]

ברוך אשר קדש עם קדש
בביאור כתבי קדש
גיל יגילון חכמי דת קדש
דורשים הגיון כל חדש 45

השנים עשר חק לעם קדש
ושלושה עשר בביאור לאנשי קדש
זיהרם היאך ומציהם להתחדש
חכמם ובוננם אותותי כל חדש

טהורים משולים ככוכבים 50
יודעים חוקים ומצות טובים
כלל ופרט מחשבים
לקידושים ועבורים מלשבים

מרום חדש בית ארמוני
55 ניהוח תחדש עם שיר דוכני

32. וורק — ויקרא יו, ו. 35. שלם — איני יודע משמעות מלה זו כאן. אפשר שהיא באה לסמן את סוף הפיוט, ברם בגוף כהי' מסומנים סופי הפיוטים בדרך כלל בתיבת "תם". מטב בשורות (כנראה: מיטב, או: מיטיב בשורות) — לא מצאתי פיוט שתחילתו כך. 38. אלי — עד מקדש השבת. 40. תם — אחר כך. 42. אשר וכו' — הפיוט מצוי גם בכי' אדלר 1292 דף 3א (להלן: א). 43. בביאור וכו' — במצות התורה. 44. גיל יגילון — א: חדש גילה לחכמי דת קדש. 45. הגיון כל חודש — א: חשבון כל חדש וחדש. 46. השנים עשר — הכוונה לי"ב החדשים. לעם — א: לעדת. 47. ושלשה עשר — עניין עיבורי שנים. לאנשי — א: לצאן. 48. זיהרם — הזוהרם. נוסח כי' א: חדש זיהרם לעבר לכל ששה ושלשים חדש. 49. חכמם — החכמים. ובוננם — עשאם נבונים. ר"ל: הסביר להם. 52. כלל ופרט — א: חדש כלל ופרט. 53. לקידושים וכו' — א: לתיקון מועדים וקידושים. 55. ניהוח וכו' —

שְׁמַחַת עוֹלָם תִּחְוֶינָה עֵינֵי
עֲנוֹת זֶה הַיּוֹם עֲשֵׂה יי

פְּדוּת הַחַיִּשׁ לְקְדוּשִׁים

צִמְחַת הַצִּמְחִית לְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל

קוֹל רִנָּה נִישׁוּעָה מִחֲדָשִׁים

60

שִׁיר תוֹכְנִים כִּי כְּאֲשֶׁר [הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים]

עד כאן נוסח הטכסט בכ"י ט"ש 13H 3/11.

*

לפי מנהג הקהילה שסידור זה היה בשימוש אצלה נחשב איפוא ראש חודש ניסן יום מצויין לא רק כנגד ימות החול הפשוטים אלא גם כנגד שאר ראשי חדשים. דבר זה נראה מוכח ממה שמצאנו בכתב היד שלנו סדר מיוחד של פיוטי-חג רק בשביל ראש חודש שחל להיות בשבת (בחטיבה השנייה של כה"י), אבל לא מצאנו לא לפניו ולא לאחריו שום ציון בשביל ראש חודש שחל להיות בחול. ואי אפשר לומר שמא היו ציונים כאלה באותם חלקים מתוך כה"י שאבדו, שהרי כה"י נראה מסודר יפה ואין לשער שעניין ראש חודש סתם הובא בו שלא בסמוך לעניין ראש חודש שחל להיות בשבת. ועוד, שכל דיני ראש חודש ניסן נזכרים כאן כדברים שבחידוש שאין המתפלל יודעם ממקום אחר, ונמצא כל מה שנאמר כאן בראש חודש ניסן אינו נהוג אלא בו בלבד.

פיוטי המעריב המובאים בטכסט שלפנינו אפשר שמלכתחילה בשביל ראש חודש ניסן נכתבו ואפשר שלא נתחברו אלא בשביל שבת פרשת החודש שחלה להיות בראש חודש ניסן, ברם דבר זה כשלעצמו אינו חשוב לענייננו, שהרי בין כך ובין כך מנהג הסידור לא קבעם אלא בשביל ליל ר"ח ניסן. הפיוטים עצמם אנונימיים ורק ה"זולת", שנראה זר גם על פי לשונו וגם על פי סגנונו, חתום "סהלאן" ויש להניח שנכתב בידי הפייטן הנודע ר' סהלאן בר אברהם איש פוסטאט בן המאה העשירית—האחת עשרה, שכמה מיצירותיו נשתמרו בגניזה²⁸.

כ"י א: ניחוח בו תחדש עם שיר דוכני. 56. עולם — א: עולם בו. 57. ענות — א: ענה יענה. 58. החיש לקדושים — א: תשלח לעם קדושים. 59. הצמיח — א: תצמיח. 60. מחדשים — א: בו מחדשים. 61. שיר תוכנים — א: שית תומכים לתיכון שמים חדשים. כי כאשר השמים החדשים — הושלם על פי הכתוב בישעיה 50, כב.

23. עיין עליו בספרו של י. מאן על היהודים במצרים וכו' לפי המפתח, ולאחרונה ב"שירים חדשים מן הגניזה" לפרופ' ח. שירמן, עמ' 75 ואילך. קרוב מאוד לשער שגם ר' סהלאן לא חיבר את פיוטו זה ל"ראש החודש הגדול", שהרי הוא נמנה, כידוע, עם ראשי הקהילה הבבלית בפוסטאט, וקשה להניח שחיבר פיוט בשביל מנהג ארץ ישראלי מובהק כזה שלפנינו.

חידוש מפתיע בכה"י שלנו הוא עניין הקידוש. מאז פרסם מרמרשטיין את פיוטי קידוש הירחים של ר' פינחס שוררת מבוכה במחקר בשאלה אם באמת נהגו בני ארץ ישראל הקדומים לקדש על הכוס בלילי ראשי חדשים כדין קידושי שבתות וימים טובים, ועדיין לא נתלבנו הדברים כל צרכם. מרמרשטיין עצמו כמדומה שראה את פיוטי ר' פינחס שהדפיס כקידושים ממש²⁴ וכך ראה את פשוטם של דברים גם מרדכי מרגליות²⁵. ברם זולאי חוכך היה בדעתו בנידון, ובוהירותו האופיינית כתב על סוג פיוטים זה²⁶ ש"עדיין לא הוברר טיבו ואין אנחנו יודעים לא יומו (ראש חודש או שבת מברכין) ולא מקומו בתפילה (שחרית או מוסף או קידוש על הגפן)". ואף על פי שאין כאן המקום להאריך בזה²⁷ אציין שכמעט אין ספק אצלי בכך שפיוטי ר' פינחס והפיוטים האחרים כיוצא בהם המצויים בגניזה²⁸ לא נתחברו מלכתחילה כפיוטי קידוש ממש, ואין מהם ראייה על כך שמנהג ארץ ישראל היה לקדש על הכוס בלילי ראשי חדשים. ומכל מקום, על פי מה שלפנינו ברור שמנהג מקומו וזמנו של כתב היד היה שלא לקדש על היין בלילי ראשי חדשים סתם, שאילו היה מנהג פשוט לקדש בלילי ראשי חדשים סתם לא היה בעל ההוראות מפרט את מנהגות הקידוש המיוחד של ליל ר"ח ניסן בפירוט כזה, כל שכן שבשעה שהוא מציין את הלכות שבת וראש חודש אינו מציין בקידוש שום ציון כלל²⁹, ואילו היו מקדשים בראשי חדשים סתם, בימות החול, היה הדבר זוכה לציון בנוסח הקידוש של שבת וראש חודש, כדין כל קידוש שלשבתות שחלו להיות בימים שחייבים אף הם בקידוש, וכדין ראש חודש ניסן שחל להיות בשבת כמצויין בטכסט שלפנינו. נמצא בעל הסידור לא הכיר קידוש בראשי חדשים, אלא בראש חודש ניסן בלבד. לפי ההוראות שבטכסט נמצאנו למדים שראש חודש ניסן שחל להיות במוצאי שבת הבדלה קדמה בו לקידוש היום, ואפשר שהוא לפי ההלכה של ארץ ישראל שגרסה הבדלה בסדר ינה"ק גם בימים טובים שחלו להיות אחרי השבת³⁰.

24. מלבד מה שנרמז במאמרו בהצפה לחכמת ישראל הנ"ל, נאמר כך במפורש במאמרו ב-MGJW שנזכר בהערה 8 לעיל, עמ' 364.

25. השווה במאמרו הנזכר, עמ' ריב. ומה שהזכיר שם שמצא בקטן מן הגניזה "קידוש של ראש חודש שחל להיות במוצאי שבת מסודר יחד עם הבדלה בסדר ינה"ק" ומציין שם בהערה 5 כי ט"ש H 3/11(a), נראה שהוא טעות דפוס: בדקתי את כה"י הג'ל ואין בו קידוש של ראשי חדשים כלל. ואפשר שנתכוון לכה"י שלפנינו וצ"ל H 12/11(a), ברם גם כאן אין מה שצויין על ידיו.

26. ידיעות המכון וכר' כרך ה' עמ' כזו.

27. אני מתכוון לדון בנושא זה בהודמנות קרובה.

28. עיין אצל זולאי בידיעות ה', שם. מלבד מה שצויין שם מצויים בגניזה פיוטים נוספים מן הסוג הזה בשפע יחסי.

29. הציון שבסוף סדר הערבית של שבת וראש חודש הוא: "יתגדל וסאיר לואום אלסבת" ר"ל: יתגדל, ושאר חובות השבת. ונמצא מסיימים הסדר כבשאר שבתות.

30. השווה מאמרו הנזכר של מ. מרגליות, עמ' ריב-ריג. ושם הערה 6.

הרכב הקידוש מופלא אף הוא. לכאורה מציין הסידור את כל הטכסטים שלמן הפיוט השקול "מרומם על תהלות עם קדושים" ועד סוף הקטעים כשייכים לסדר הקידוש, אבל באמת אין הקידוש גופו מתחיל אלא במקום הברכה על היין בע"ב של כ"י 13H 3/11. קטעי הפיוט שלפני כן אינם אלא שלשלת של פיוטי פתיחה לקידוש, ונמצא עצם הקידוש מובלט מכוחם יותר משמצאנו כך אפילו בקידושים של חג³¹. מוקדם ומאוחר משמשים כאן בערבוביה; הפיוטים "מרומם על תהלות עם קדושים" (חתום: משה חזק, ואין לדעת מי הוא) ו"ישורון ביראת צור תהא חביב" (חתום: לוי, אף הוא אין לדעת מי הוא) כתובים בנוסח שירת הקודש העברית בספרד, ראשון מהם שקול במשקל כמותי, שני מהם כתוב בצורה כמראזורית. שניהם אי אפשר שנתחברו קודם למאה האחת-עשרה. כנגד זה נראה הפיוט האלפביתי הארמי "אליסון מה משבח הדין ירחא", על פי לשונו ומקצבו, קדום מאוד, ומוצאו נראה ארץ-ישראלי במובהק. כיצא בזה הפיוט שלאחר מכן שסופו נשתמר בכ"י ט"ש 13H 3/11; השארית המועטת שנותרה כאן מעידה שהפיוט תיאר ויכוח בין חודש ניסן לבין שאר חדשי השנה, ואפשר שיש כאן סוף הפיוט הארמי הקטוע שהדפיס מרמרשטיין בהצפה לחכמת ישראל כרך ה' עמ' 233 על פי כ"י אוכספורד 2827/12 (כך צ"ל במקום 2827/29) ושתחילתו "איתרמי פולמוס ביני ירחייה"³². בכ"י אוכספורד הנ"ל משמש הפיוט רשות לאלפביתין (כך!) של פרשת החודש. לאחר פיוט זה מובא בקידוש שלפנינו נוסח תרגום אונקלוס (בקצת שינויים) של שלושה כתובים מפרשת בוא שבספר שמות (יב, ג; יב, א-ב) וביניהם שייר של ליטאניה ארמית שהיתה מעיקרה, כנראה, אלפביתית³³.

נוסח הקידוש עצמו מתחיל ב"ברוך אשר קידש עם קדוש"; קודמים לו בטכסט שיירי רמזים לנוסחאות המקובלים שלקידוש בשבת (במקרה שראש חדש ניסן חל להיות בשבת) ושלחבדלה (במקרה שר"ח ניסן חל להיות ביום א'). פיוט הקידוש עצמו ידוע במקצתו, וסטרופה ראשונה שלה מובאת בנוסח "קידוש הירחים" שהדפיס מרמרשטיין בהצפה

31. יש לציין כאן את העובדה שמעולם לא מצאנו נוסח מ ח ו ר ז בקידושי שבתות וימים טובים. מקצת מנוסחאות הקידוש האי מפותחים יותר מאלה הידועים לנו ממנהגות חז"ל, ובמיוחד זכו קידושים של לילי פסחים במנהגות אי לגיסוחים עשירים וארוכים, אבל אף אלה לא מצאנום לעולם מחזוריים. דבר זה נראה גם הוא מעיד על כך שפיוטי קדוש-הירחים שבידינו (שכולם, או כמעט כולם, מחזוריים) לא נועדו לשמש קידושים ממש.

32. זה לשון הפיוט: אתרמי פולמוס ביני ירחייה כד שלח אוגוסטוס לארעא דאיגיפטוס/אתון כות נרמי נבזין על מזלין ונידע בהיידן מנן ישראל מתפרקין / געה ניסן והא כדן אמר להון קיבלו מני כל דנאמר לכון / ניסן אמר להון שתוק פומיכון דאנה הוא אבוהון ואנה הוא דפרק להון מן שעבודא". הטכסט מובא בכה"י כפיוט שלם, אבל אין ספק שהוא חלק בלבד של פיוט ארוך, כמוכח מתוכנו ומתבניתו. קטע ממנו (באותיות ו-ע) מובא, כנראה, בכ"י ט"ש H 10/78.

33. בכל טור הובאו כנראה שתי אותיות. בטכסט שלפנינו: עם אבהון וב'נין; גיבריא וד'חליא; כ'הניא ולי'וא. הטורים שביניהם ושללאחר מכן הושמטו כנראה משום אריכותם.

הנ"ל כרך ו', עמ' 47–48 על פי כ"י אדלר 2969 דף 5, ב³⁴ וכ"י אדלר 2943 דף 9, א³⁵ והוא נמצא בשלמות גם בכ"י אדלר 1292 דף 3, א³⁶, בנוסח שונה במקצת. פיוט זה מהווה את נקודת המגע בין מנהגם של בני קהילה זו לבין מנהג קידוש הירחים של בני א"י, שאחד מנוסחאות קידוש הירחים הנפוצים שלהם הועבר הנה לשמש בנוסח הקידוש המיוחד של לילי ראש חודש ניסן.

למרבה הצער אין לשון הברכה שבסוף הקידוש לפנינו בכה"י, אך נראה שלא נהיה רחוקים מן האמת אם נשער אותו וזה לנוסחאות שכבר פגשנום לעיל: מקדש ישראל וראש ראשי חדשים.

34. אצל מרמרשטיין: 2969,4. ולשון הקטע: אשר קידש ראש חודש / בביאור כתבי קודש / זיהרם זמני חודש / חיכמם אותותי כל חודש. ואחר כך, כנראה, נוסח שני של הסטרופה האחרונה שבפנים: אמץ עדת קדושים / באות ברית חדשים / גידל חדשים מקדשים / דרושים כשמים החדשים. 35. אצל מרמרשטיין: 2943,4. הטכסט כאן: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדש עם קודש / בביאור כתבי קודש / זיהרם זמני חודש / חיכמם אותותי כל חודש. נוסח זה נדפס שנית על ידי הברמן במחניים חוברת צ (ניסן תשכ"ד) עמ' 96. פתיחות בנוסח זה ובדומה לזה מצויות גם בשאר כתבי יד והן באות עובר לנוסחות שונים של פיוטי קידוש ירחים. 36. כאן מובא הטכסט אחרי כמה פיוטי קידוש ירחים, מקצתם של ר' פינחס, ובראשו כתוב: "אחר יצלח לכל שהר" – ר"ל: קידוש אחר, יפה לכל חודש. אני מביע בזה תודה נאמנה לד"ר מנחם שמלצר, ניו יורק, שהמציא לי בטובו צילומים מכה"י הנ"ל מאוסף אדלר.